

Glòria Jové Monclús

FILS I ARTS

Projectes d'aprenentatge i de vida

Octaedro Educació

FILS | ARTS

Glòria Jové Monclús

FILS I ARTS

Projectes d'aprenentatge i de vida

Octaedro

Col·lecció Octaedro Educació

Fils i arts. Projectes d'aprenentatge i de vida

Assessor editorial: Jaume Carbonell Sebarroja

Primera edició: juny del 2024

© Glòria Jové Monclús

© D'aquesta edició:

Ediciones OCTAEDRO, S.L.

Bailèn, 5, pral. – 08010 Barcelona

Tel.: 93 246 40 02

www.octaedro.com – octaedro@octaedro.com

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització del seus titulars, llevat de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos al CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

ISBN: 978-84-10282-11-7

Dipòsit legal: B 13148-2024

Disseny coberta i interiors: Clarissa Felkl (Editorial Octaedro)

Realització i producció: Editorial Octaedro

Impressió: Ulzama

Imprès a la UE – *Printed in EU*

Aquest llibre està teixit a partir de projectes desenvolupats en la formació inicial de mestres de la Universitat de Lleida i de projectes desenvolupats a l'escola Lluís Castells de Riudaura. M'agrada parlar d'una autoria compartida amb les estudiants futures mestres amb qui compartim la matèria de Construcció de Processos Educatius, i amb tota la comunitat educativa de l'escola Lluís Castells de Riudaura, mestres, nens i nenes, pares, mares, familiars... Sense elles i ells i sense el suport de l'equip directiu de l'escola de Riudaura, Alba Bartrina, Anna Coromina i Anna Mercader, aquesta narrativa no hauria estat possible. A totes aquelles persones i professionals amb les quals hem compartit, amb les que hem experienciat, amb les quals hem après, en distints moments i en distints territoris.

Índex

Pròleg	
Educació a través de les arts, aprenentatge per projectes i pedagogia de l'esdeveniment.....	11
Fernando Hernández-Hernández	
Estirant el fil.....	17
Ah, el temps! L'art de fer-ne un bon ús.....	31
Temps per fer propostes i per prendre decisions	55
Cartografies nòmades.....	69
<i>Mapa mudo</i> . Quants interrogants!!!!	75
Art i llana (es).....	119
SIARSO - Sistema Artístic Sostenible	141
Rastres, Rostres i Restes... ..	155
A tall de conclusió. Res no s'atura...?	175
Bibliografia.....	177
Índex.....	183

Pròleg

Educació a través de les arts, aprenentatge per projectes i pedagogia de l'esdeveniment

Fernando Hernández-Hernández
Universitat de Barcelona

Relacionar-se a partir d'una educació a través de les arts

Fa temps, el 2019, vaig escriure un article que era una invitació a pensar l'educació a l'escola (des de l'escola infantil fins a la universitat) a través de les arts. Algunes d'aquelles idees i propostes les he vist reflectides en aquest llibre que ens regala Glòria Jové. Tal com ella desgrana en els diferents projectes que presenta, queda clar que l'educació a través de les arts no és una disciplina parcel·lada i tancada en si mateixa en àmbits institucionals que estableixen el seu «ha de ser». Les propostes i projectes d'una educació basada en les arts el que fan és mirar de promoure un «esdeveniment» (que a vegades es configura i a vegades no) que irromp en els discursos i les pràctiques establerts, per desnaturalitzar-los i qüestionar-los des d'altres punts de vista (parcials, rizomàtics, no fixos i sense limitacions disciplinàries).

La finalitat d'aquesta perspectiva de l'educació a través de les arts no és «fer obra» o mostrar un resultat (que també), sinó provocar fissures i fallides, obrir converses en els relats curricular, artístic, cultural i social dominants, per desestabilitzar-los i obrir-se a altres maneres de pensar, conèixer, imaginar i ser en companyia. A tot això cal afegir-hi, en el cas de la proposta que ens fa Glòria Jové, la possibilitat de subvertir la formació de les futures mestres.

Des que vaig començar a conèixer la feina que Glòria Jové desenvolupa en l'àmbit de la formació de mestres de la Universitat de Lleida, em va cridar l'atenció que una professora de l'assignatura Construcció de Processos Educatius del grau d'Educació Primària fes ús de les trajectòries i les propostes d'artistes contemporanis per ensenyar conceptes, estratègies i maneres de fer a l'aula i a l'escola. Que tingués present la potència de les arts per obrir una escletxa en un currículum formatiu (i escolar) que tendeix a la compartimentació i a la desvinculació entre qui aprèn i allò que s'aprèn. Aquesta valoració de les arts i la forma de moure-les a la formació i l'educació sempre m'ha semblat una aportació disruptiva.

Un mostra de com Glòria Jové articula el que entenc com una manera de qüestionar els límits l'organització del currículum en la formació de mestres i també a l'escola la trobem en la invitació que ens planteja en aquest llibre. En la forma com ens convida a vincular les pràctiques culturals i artístiques amb la relectura, la comprensió i l'acció constructiva, crítica i sostenible de l'entorn. Aquesta posada en qüestió dels límits entre cultura i natura, i el reclam de la seva hibridació, es pot trobar en els projectes de col·laboració entre escoles, institucions diverses i la formació de mestres que ens mostra Glòria Jové. En aquestes experiències, de mútua fertilització, l'enfocament de l'educació a través de les arts que es desenvolupa posa l'atenció no en el *què* (objectes, imatges, materials, *performances*, cartografies) o el *com* (entès com la praxi des de la qual es posen en moviment els projectes), sinó en la manera en què s'activa l'espai «entre». Un espai en el qual, alhora que mirem i actuem, som mirats i afectats. Un «entre» que es converteix en un lloc per reunir-se, trobar-se, interactuar i desplegar el que genera aquest entrecreuament de mirades, moviments, intercanvis, informacions i experiències.

Sota aquest enfocament, les arts en l'educació es despleguen com una intersecció de posicions en xarxa que permeten adqui-

rir una visió de les materialitats de les coses en la societat i que para atenció als efectes que aquesta materialitat té sobre cadascun de nosaltres. En aquesta interacció, hi ha propostes artístiques envers les quals els subjectes són convidats a expandir relacions, a apropiari-se d'experiències i sabers que desemboquen en modes de conèixer i compartir a les escoles, universitats i institucions artístiques. Aquest enfocament educatiu basat en les arts és el que Glòria Jové defensa i al qual, a fi de transformar-lo i sostenir-lo de manera contextualitzada, anima a fer-lo seu a les mestres de les escoles, els grups d'estudiantes de magisteri i els mediadors dels centres culturals amb qui es desenvolupen els projectes que es mostra aquest llibre.

El sentit dels projectes

Aquest acostament de l'educació per mitjà de les arts voldria connectar-lo, com també fa el llibre, amb la praxi educativa dels projectes basats en la indagació (Hernández-Hernández i Ventura, 2008). Aquest enfocament pedagògic permet introduir la pràctica artística com a mediatra de coneixement, d'experiències i de sabers per connectar el que està passant dins i fora de l'aula o amb els llocs on les arts es manifesten. També per encoratjar els subjectes a pensar de manera crítica i reflexiva mentre exploren, amb altres, formes de comprensió del seu lloc en el món. Com hem destacat a Hernández-Hernández i Anguita (2023), el projecte és una modalitat d'ensenyament-aprenentatge vinculada a la finalitat d'afavorir el pensament crític, la indagació i la investigació a partir de l'establiment de relacions entre experiències, informacions, coneixements i sabers.

Per això, no entenem que el projecte pugui ser una recepta que es defineix i s'implementa mitjançant una sèrie de passos prefixats i de caràcter universal, i que, per tant, es reiteren en

qualsevol context i situació. D'aquí ve la importància de considerar si totes les propostes i pràctiques que s'etiqueten com a «projectes» estan orientades a promoure el sentit relacional i globalitzador de l'aprendre.

Aprendre per mitjà de projectes d'indagació és, com evidencien les experiències d'aquesta obra, un enfocament de l'educació que no es basa en coneixement disciplinari, sinó que emfatitza el paper que la pràctica artística pot tenir per donar suport al desenvolupament de la subjectivitat i la consciència d'allò que és comú i diferent dels estudiants.

La pedagogia de l'esdeveniment

A aquesta aproximació a l'educació a través de les arts s'hi dona suport mitjançant una perspectiva teòrica situada en el que Dennis Atkinson (2012) anomena «esdeveniment» (*event*), que propicia un aprendre real. Aquesta és una noció que entén l'aprenentatge no com un resultat, sinó com a «alguna cosa» amb implicacions força més àmplies. L'esdeveniment és, alhora, «una ruptura de les maneres establertes de conèixer» i «un moviment cap a un nou estat ontològic» (Atkinson, 2012, p. 9-10). La pedagogia de l'esdeveniment té a veure amb quelcom que està passant, però que no sabem exactament què és, perquè està basat en allò que no és conegut. En aquest sentit, diu Atkinson, potser podríem substituir aquesta pedagogia de l'esdeveniment per la noció de la «pedagogia del desconegut». Aquesta opció ens deixa en una posició de no saber amb seguretat què està passant, però també davant una necessitat de respondre-hi, i no per tenir una posició d'autoritat, sinó per buscar-la junts. Aquest cercar junts des del no saber constitueix una de les finalitats de l'educació a través de les arts.

Des d'aquest marc, el fet d'aprendre té menys a veure amb el contingut prefixat i més amb el foment d'una relació pedagògica dialògica que concep la vida de l'aula o de qualsevol experiència d'aprendre com un lloc per explorar i confrontar el que és desconegut. Això evitaria, com assenyala Atkinson, que els professors i els educadors d'art es devaluessin a si mateixos i que es veiessin com a subministradors d'una cosa ja preestablerta, en comptes de com a individus imaginatius amb pràctiques inventives. La idea de la pedagogia de l'esdeveniment a alguns els pot resultar quelcom qüestionable, atès que tracta de retornar la imaginació, el pensament i la reflexió al procés educatiu.

Aquesta perspectiva es pot vincular amb la noció de *derives rizomàtiques*, que serveix de base conceptual al sentit d'aprendre que vehiculen els projectes que es presenten en aquest llibre. Adoptar el rizoma, ens diu Glòria Jové, privilegia l'experimentació i l'experiència, i permet als docents inventar-se el *com* esdevenen mestres. Així, en lloc d'absorbir i posteriorment replicar continguts metodologies i propostes en contextos educatius, són convidats a recrear el seu propi lloc curricular conscients de les finalitats de l'educació i del rol que adopta en l'escola, que es va configurant un món VICA (*volàtil, incert, complex i ambigu*). I en aquesta recreació el que importa és allò que passa (l'esdeveniment que transforma els subjecte implicats), no l'adequació a allò que s'ha planificat amb antelació.

L'educació a través de les arts com a invitació a obrir-se a relacions insospitades

La combinació d'aprendre mitjançant projectes basats en la indagació amb la noció de «aprendre com a esdeveniment» ens informa sobre el que pot ser l'educació a través de les arts, des de la perspectiva d'una hibridació d'experiències, coneixements

i sabers de la qual ja he parlat. Aquesta visió la situa Atkinson no com una àrea temàtica, sinó com un tipus específic de pràctica pedagògica que pot tenir un impacte en les subjectivitats de les persones, que produeix una «nova alineació del pensament i l'acció» (Atkinson, 2012, p. 9) que els permet d'experimentar el fet d'aprendre a través de les arts i més enllà. En aquest context, la pràctica artística esdevé, en part, un procés d'indagació que facilita múltiples presentacions, lectures i interpretacions.

El llibre de Glòria Jové, la seva aproximació a les arts com una experiència d'indagació viva, i els projectes que mostra vinculats amb la quotidianitat, la natura i les propostes d'artistes contemporanis configuren una educació des de les arts com un enfocament crític que dona suport als subjectes a l'hora de relacionar-se amb el món que els envolta, amb els altres i amb si mateixos. Aquesta és la invitació que es fa en el llibre i el desafiament que ens planteja.

Referències

- Atkinson, D. (2012). Contemporary Art in Education: The New, Emancipation and Truth. *The International Journal of Art & Design Education*, 31(1), 5-18. <https://10.1111/j.1476-8070.2012.01724.x>
- Hernández-Hernández, F. (2019). Hibridar las artes y la educación para favorecer la conciencia imaginativa. *Revista GEARTE*, Porto Alegre, 6 (núm. especial), 31-42. <http://10.22456/2357-9854.92168>
- Hernández-Hernández, F. i Anguita, M. (coord.) (2023). *Una pedagogía desobediente: Tejer la vida del aula y de la escuela desde proyectos de indagación*. Octaedro.

Estirant el fil

No hi ha desig més natural que el desig de coneixement.

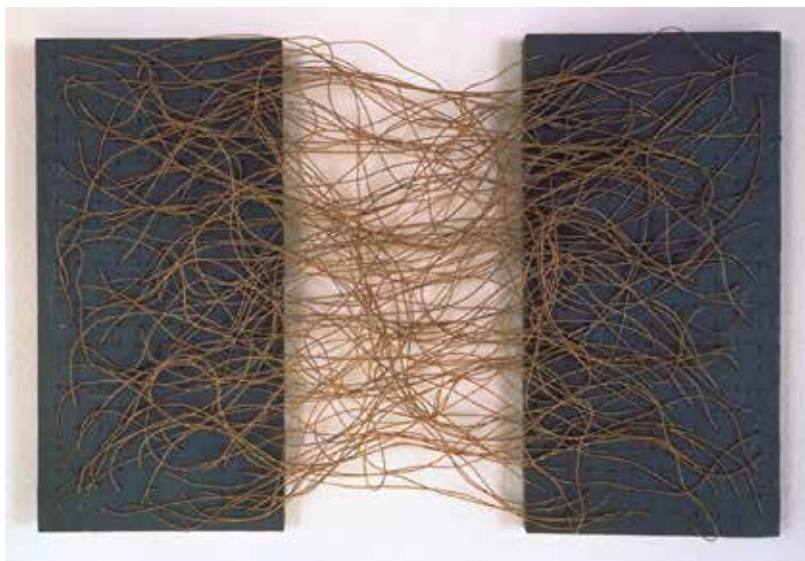
Michel de Montaigne, *Sobre l'experiència*, capítol XIII, ASSAIGS III

Fils i arts

El 2001 vam iniciar el projecte metodològic «Àlber» (d. a., 2006) a l'escola Príncep de Viana de Lleida amb l'objectiu que l'escola esdevingués una comunitat on tothom pogués aprendre i créixer. Des del 2005, aquest projecte ha anat mantenint «encontres»¹ amb les arts contemporànies. Els nostres encontres amb les arts, els artistes i les pràctiques artístiques contemporànies ens permetien obrir mirades i perspectives que feien que les propostes curriculars que acabaríem concretant a l'escola i a la universitat fossin distintes. Necessitava aturar-me i, de forma assossegada i serena, poder comprendre i analitzar la nostra pràctica educativa, tant la que dúiem a terme a l'escola i en formació contínua com la que desenvolupàvem a la Universitat de Lleida en la formació inicial de mestres. Per fer-ho, el 2010 vaig fer una estada de recerca a la Universitat de Winchester. Vaig tenir un encontre amb el professor Paul Key per mirar de comprendre i analitzar el paper de les arts en el desenvolupament professional i en el desenvolupament curricular de les mes-

¹ En aquest llibre s'emprarà el terme no normatiu *encontre* amb la idea d'apropar-se formalment i, de retop, semànticament al concepte original de *encounter*, d'O'Sullivan.

tres², i vaig conèixer l'obra d'Eva Hesse titulada *Metronomic Irregularity*.

Metronomic Irregularity I, d'Eva Hesse, a The Brooklyn Museum.

Eva i el seu marit Tom Doyle van viure una temporada en una fàbrica abandonada i ella utilitzava el material trobat per crear les seves escultures: restes de maquinària, corda, làtex, fils, etc.

L'entramat de fils de la seva obra ens servia de metàfora per poder entendre què podien aportar les arts en la formació de mestres. Tal com es pot veure, els fils sorgeixen de dues estructures rectangulars fixes i estàtiques, i és la flexibilitat dels fils la que possibilita traçar múltiples connexions i relacions, a més d'interconnectar distints punts. Els fils de l'Eva ens porten al concepte de *rizoma*, de Deleuze i Guattari (1995), com a model de pensament on tot pot estar interconnectat i que permet als

² Atesa l'elevada proporció del sexe femení entre el personal docent i l'alumnat, en aquesta obra s'opta per fer servir la forma femenina (*mestra*, *alumna*, etc.), per bé que inclou, també, el col·lectiu masculí i tot el ventall d'identitats de gènere.

docents esdevenir mestres capaços d'atendre l'heterogeneïtat i la incertesa que caracteritza l'escola del segle XXI. Aquests fils ens ajuden a teixir i reteixir el nostre procés d'aprenentatge. Els enquadraments de l'obra de Hesse ens recorden aquells models docents que són habituals a les escoles i que es concreten en estructures força compartimentades. Els fils de l'Eva ens inviten a sortir d'aquests enquadraments i ens encoratgen a traçar relacions i connexions que cartografien els nostres aprenentatges.

Continuem estirant el fil i ens trobem amb molts altres artistes que els utilitzen en la seva obra, perquè entenen el fet de teixir com un procés de construcció que crea comunitat. Sonia Gomes, artista del Brasil, teixeix la seva obra a través de la costura, unió de teles, papers, fils, cartró, brodats, filferro, puntes que té al seu abast i que no tenen un ús actual, creant, així, una nova narrativa. El 2015 vaig tenir un encontre amb l'obra de Chiharu Shiota a la fundació Sorigué. Fins a trenta estudiants de la universitat vam participar en la creació de la instal·lació *In the beginning was*.

Inici de la instal·lació *In the beginning was*, de Chiharu Shiota, a la Fundació Sorigué.

Els fils de Shiota incorporen metàfores sobre les relacions personals, sobre els canals de comunicació, sobre les relacions globals, relacions, relacions i més relacions. Així fou com vaig començar a teixir i a copsar la importància de l'ús dels fils per traçar i cartografiar tot allò que s'esdevé en els contextos d'aprenentatge. Les arts ens portaven a la necessitat dels fils per poder plasmar les connexions i relacions que fèiem a nivell curricular i d'aprenentatges, alhora que aquestes relacions i connexions les fèiem aprenent amb les arts.

De forma conjunta amb les mestres que durant aquests anys han desenvolupat el projecte metodològic «Àlber» i que han cregut en la necessitat de traçar i cartografiar a les parets del centre els aprenentatges que anem fent, hem après la importància que tenen els fils per fer-nos conscients d'aquestes relacions i connexions. D'aquesta manera, el que anem aprenent ho anem plasmant a les parets dels centres tot mostrant les relacions i les connexions entre conceptes, experiències, esdeveniments, encontres... a través de caminets i de fils que els interrelacionen.

Projectes d'aprenentatge i de vida

bell hooks ens proposa que les aules i els encontres educatius esdevinguin espais de construcció conjunta del coneixement i de conscienciació i compromís en les formes de vida per fer de les escoles llocs on es fomenta i conrea el desig de saber (hooks, 2022); un saber que ens permet desenvolupar i teixir un pensament crític i compromès amb una visió del món sostenible.

Soc mestra de l'educació pública, soc formadora de mestres de la universitat pública. Com apunta bell hooks (2021, 2022), necessitem esdevenir mestres que fem de les escoles espais en què es puguin desenvolupar les condicions per a una consciència democràtica; l'escola ha d'esdevenir espai de resistència, fent

Fils i aprenentatges a l'escola Lluís Castells de Riudaura.

de l'educació un espai de llibertat i del bè comú. Una pedagogia compromesa, descolonial amb el poder establert i amb les narratives legitimades, i amb una visió planetària i sostenible, de forma que aprenguem per ensenyar a transgredir i transformar. bell ens regala un capítol que titula «Saviesa pràctica» en

què fa èmfasi en l'experiència contínua de la sorpresa per arribar al pensament crític. Ens proposa quedar-nos bocabadades, entusiasmades, il·lusionades per aprendre, així com fer servir els coneixements de manera que transformin el món en favor d'una sostenibilitat global. Per fer-ho, les mestres hem d'estar a la primera línia cultural creant i construint ciutadania.

Quin és el compromís social que prenem les mestres al segle XXI? Quin compromís tenim i prenem els qui formem futures mestres? Com generem contextos i condicions perquè les joves, futures mestres, assumeixin un compromís social des de l'ètica amb l'«altre», amb els nens i nenes, amb el context, amb la comunitat, amb la vida?

Necessitem gent compromesa amb el territori. Necessitem que les joves que volen ser mestres adquireixin un compromís amb el temps actual. Necessitem que les mestres que estan a les escoles també el tinguin. I necessitem, també, tenir-lo aquells que formem mestres, perquè, com sostenen Deleuze i Guattari, cal que ens moguem en el pla de la consistència i la coherència entre el que diem i el que mostrem i vivim.

Fa gairebé cent anys, en el marc del Museu Pedagògic Nacional, Manuel Bartolomé Cossío va impulsar les missions pedagògiques, que van iniciar el seu camí el 1931 amb l'objectiu d'apropar la cultura a qualsevol racó del país. Hi van participar més de 500 professionals de diferent procedència, mestres, professors, artistes, a més de joves estudiants i intel·lectuals. Entre el 1931 i el 1936 hi va haver prop de 200 missions pedagògiques; 5.522 biblioteques; el teatre, amb alguns decorats que formen part de la col·lecció del Museu Reina Sofia; el cor i els gramòfons, i el Museu ambulant amb les reproduccions d'obres del Museu del Prado van arribar a molts racons del país. Com va dir el mateix Cossío: «Es diuen missions perquè no se m'ha acudit cap altre nom que les defineixi més bé». Cossío sempre va voler bastir ponts entre la cultura popular, la cultura del poble, les arts

culturals i qualsevol manifestació cultural popular amb allò que era considerat com a «alta cultura». Per fer-ho, necessitava posar en contacte artistes, poetes, escriptors, músics, actors, filòsofs... amb les mestres, que eren les que estaven amb la gent. Això engendraria un procés de retroalimentació continu en què el món educatiu estaria a l'avantguarda del món cultural, i el món cultural entraria experiencialment en la vida quotidiana de la gent. La reforma de l'educació representava un gran projecte educatiu i cultural. Els estudis mostren com els moments decisius d'avenç educatiu d'un país s'han donat quan s'han produït «trobades» entre les manifestacions artístiques i culturals i el món de l'educació. Així doncs, reflexionar sobre en quines condicions culturals som capaços de generar situacions per aprendre és de vital rellevància. Com afirma Gimeno Sacristán (2007) i molts altres referents de currículum, la cultura escolar i el currículum escolar són una construcció peculiar en què les mestres adquireixen un rol decisiu de mediadores culturals. Les mestres són les que mediatitzaran triant els materials didàctics, els quals, alhora, adquireixen un gran rol de mediació. Com afirma Perrenoud (2004), la cultura escolar és creada i recreada diàriament per les mestres, i com ho fem dependrà de la nostra relació personal amb la cultura i amb el món. És per això que m'atreveixo a afirmar que és crucial «viure» en la cultura contemporània, estar atenta al que passa en el nostre món, a totes aquelles manifestacions artístiques, culturals que es duen a terme i que ens permeten imaginar que altres maneres de pensar, de sentir, de fer i de viure són possibles.

Per fer-ho possible, portem a terme el projecte metodològic «Àlber» (d. a., 2006), un projecte preventiu que pretén que tots els infants puguin aprendre i créixer en les escoles del segle XXI i que totes les mestres es puguin formar per esdevenir mestres del segle XXI. «Àlber» és un projecte de centre que es concreta a partir de diferents estratègies metodològiques i organitzatives, essent

els projectes de treball basats en la indagació el fil conductor del currículum que desenvolupem durant tot el curs escolar. Tota l'escola porta a terme el projecte metodològic «Àlber» iniciant el curs fora de les aules en un context d'aprenentatge. Aquest serà el disparador inicial perquè cada grup, seguint el projecte metodològic «Àlber», desenvolupi el seu projecte a partir de la comunitat d'aprenents que en formen part. Tots els projectes que s'hi generen vertebren vincles entre educació, cultura, art i territori amb el clar objectiu de transformar la quotidianitat que ens envolta. Entenc el treball per projectes des de la reflexió que proposa Fernando Hernández en el treball *El trabajo por proyectos, mapa para navegantes en mares de incertidumbre* (2002, 2008). Així, cada projecte que es genera en el marc del projecte metodològic «Àlber» és únic i irrepetible, perquè es du a terme amb la comunitat d'aprenents i, per tant, mai no es pot preveure quin serà el seu esdevenir.

El projecte «Àlber» el desenvolupem en el marc del projecte «El museu és una escola», de la Universitat de Lleida, que parteix de l'obra d'art de l'artista conceptual Luis Camnitzer *El museu és una escola. L'artista aprèn a comunicar-se. El públic aprèn a fer connexions*, ubicada a la façana de la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social. Es tracta d'una obra traduïda a moltes llengües i que ha estat adaptada en diferents museus d'arreu del món. El 2015 es va traduir per primer cop al català i la vam intervenir en la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social de la Universitat de Lleida.

Haver tingut l'oportunitat de fer aquesta intervenció en la nostra Facultat ens compromet a formar mestres perquè en el seu imaginari considerin el «museu» com un context real per generar aprenentatges. S'ha desenvolupat i s'està desenvolupant en diferents escoles, en diferents museus i espais d'art i en diferents territoris. Un museu o centre d'art és o hauria d'esdevenir escola; un edifici patrimonial és o hauria d'esdevenir una escola, l'espai

Obra intervinguda en la Façana de la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball social de la Universitat de Lleida. Fotògraf: Xavier Goñi.

natural és o hauria d'esdevenir una escola, una biblioteca és o hauria d'esdevenir una escola... Aprenem més enllà de les aules amb el patrimoni i el territori i amb l'art i les pràctiques artístiques contemporànies (Jové, 2017) com a mitjà d'expansió del coneixement i de comprensió de la nostra realitat humana. Fer-ho ens permet obrir mirades i fer connexions per donar resposta a l'heterogeneïtat, la complexitat i la incertesa que caracteritzen els contextos del segle XXI. *Diversitat, diferència, heterogeneïtat, alteritat, etiquetes, creences, expectatives, estratègies metodològiques i organitzatives* són termes, són conceptes, són vivències, són experiències que formen part de la vida en el nostre context de formació. Creure que la diversitat és un fet, viure-la, sentir-la i gaudir-la ens condueix al desig de descobrir l'altre, de saber de la seva existència, perquè la seva existència és la que forma el meu ésser. *Desig d'alteritat* és el títol del llibre publicat el 2006 juntament amb l'escola Príncep de Viana i que va rebre el premi Batec a la innovació educativa el 2005, on mostrem com aprenem amb el projecte «Àlber».

L'objectiu és que les mestres i les futures mestres estiguem disposades a conèixer, a prendre consciència, a analitzar i a transformar, si escau, les nostres creences del que significa aprendre i educar, així com a concretar formes diferents d'aprendre i ensenyar. Això ens ajuden els *art encounters* amb artistes, obres i pràctiques artístiques contemporànies. Els *art encounters* són situacions que desafien les nostres nocions preconcebudes sobre com funciona el món. Així, faciliten un trencament o esquerda en les maneres habituals de ser i en cadascuna de les subjectivitats. Segons O'Sullivan (2006), només mitjançant aquesta ruptura, un nou món s'afirma, animant-nos a pensar de manera diferent. Des d'aquest punt de vista, considerem l'art com a potenciador de possibilitats i de mons possibles, cosa que permet a les mestres i a les futures mestres atrevir-se a construir altres narratives per repensar els seus models educatius i, en conseqüència, els contextos i les pràctiques escolars i educatives. Estem d'acord amb Dewey (1934, 2008) i Eisner (2004) en la idea que aprendre entorn de l'art i l'experiència contribueix al procés d'humanització i a la formació d'individus receptius, dialogants, imaginatius, creatius, reflexius i crítics. Perquè, com afirma l'artista conceptual Luís Canmitzer, «l'art és un lloc on es pot pensar en coses que no són pensables des d'altres llocs».

Les interaccions que generem al voltant de les arts, els artistes i les pràctiques artístiques i culturals contemporànies faran de mediadores i esdevindran *préstecs de consciència*³ per entendre, descobrir i construir noves formes d'ensenyament i aprenentatge que ens ajuden a esdevenir mestres contemporànies. Luciana Grupelli (2019), basant-se en Nietzsche i Fou-

³ *Préstec de consciència* és un terme que sorgeix de la reinterpretació que fa Bruner de la teoria sociocultural de Leo Vigostky i que fa referència a les necessitats dels mediadors socials, materials i contextuals per a l'aprenentatge. Aprenem de forma dialògica, en l'intercanvi i la interacció, i és en aquesta on es du a terme el préstec de consciència.

cault, mostra com l'art ens pot ajudar a pensar i repensar els processos educatius i reflexionar sobre les relacions que podem establir entre art contemporani, educació i formació docent. I ens preguntem: què pot aprendre l'educació de l'art? I què pot aprendre l'art, de l'educació? En aquestes trobades, de segur que hi haurà aprenentatges i transformacions en les maneres d'entendre, de viure i de concretar formes sostenibles amb el nostre esdevenir humà.

Com afirma Isidoro Valcarcel el 2014 en el documental *No escriuré art amb majúscules*, dirigit per Luis Deltell i Miguel Álvarez-Fernández: «L'art només té sentit quan ens fa conscients i responsables d'una realitat personal, normalment a través del mateix joc de l'art», una «actitud de brincadera», que diuen els meus companys de Brasil.

Per a Felix Guattari (2011), l'art és una font d'energia vitalista i de creació. Una força constant de mutació i subversió, i en el seu llibre *Chaosmosis* es pregunta: «Com podem donar vida a una aula com si fos una obra d'art?».

Proposem fer-ho amb temps: «Temps per a les arts» i «Temps per reconnectar-nos amb la natura com a éssers ecodpendents que som».

Alguns dels treballs de Miler Lagos, enginyer i artista colombià, es basen en la idea que el fonament de tot coneixement s'origina a la natura, i examina com l'home l'ha fet servir per crear i difondre el coneixement. El seu punt de mira ens situa en la tensió constant entre natura i cultura, i explora com la primera serveix de suport a l'ésser humà per construir el món cultural.

Sempre m'ha costat d'entendre una expressió molt popular que s'utilitza a les escoles: «Hem de respectar la natura», per la prepotència que destil·la aquesta afirmació i com focalitza la mirada: una mirada molt pròpia de la modernitat, des de fora de mi, externa, de distància, d'una cosa que hi és i que les meves accions condicionaran. Sentir-te naturalesa com a ésser humà

modifica la nostra perspectiva, perquè no cuidar-la, no preservar-la, és no cuidar-se, és no preservar-se un mateix.

Des d'aquests plantejaments, ens preguntem: com creem condicions d'aprenentatge en què cultura i natura s'hibriden en les nostres formes de vida? Com ens permet, l'observació de la natura, la construcció cultural i, alhora, com ens permet rellegir, comprendre i prendre consciència i passar a l'acció de manera constructiva, crítica i sostenible amb l'entorn allò que construïm des de l'univers cultural? Com construïm des de l'experiència la nostra percepció perquè faci possible aquesta comprensió i aquesta postura des de l'aquí i l'ara? Permeten, les condicions d'aprenentatge a què donem lloc, aquesta interpretació del món i aquesta posició crítica, constructiva i sostenible?

Aquestes idees ens porten a la necessitat de provocar canvis i innovacions a les escoles, i ho fem des de l'assossec, la serenor i la calma, revisant any rere any el que som capaces de generar i d'aprendre. Amb l'escola Lluís Castells de Riudaura ho estem fent des de fa sis anys i volem compartir alguns dels projectes que s'hi han desenvolupat en el marc del projecte metodològic «Àlber», i amb el treball conjunt i en xarxa entre les futures mestres de la Universitat de Lleida, la comunitat educativa de l'escola Lluís Castells i el territori.

Els processos d'aprenentatge que hem dut a terme em susciten alguns interrogants: què passa quan les arts i les pràctiques artístiques contemporànies, el patrimoni i el territori esdevenen l'eix vertebrador per fer escola al segle XXI? Què implica aprendre amb les arts, els artistes i les pràctiques artístiques contemporànies? Les arts, poden esdevenir l'eix vertebrador dels canvis i de la innovació en les escoles? Ens permeten, les arts, desenvolupar i concretar pràctiques educatives i curriculars distintes? I, en cas afirmatiu, per què? Com transforma el treball per projectes, aquesta metodologia? I com transforma l'escola, el treball per projectes? Som davant una metodologia

que ens permet esdevenir mestres reflexives, creadores, crítiques, inclusives i incloses en el territori?

Estem vivint temps de canvis en què la innovació forma part del nostre esdevenir. Cal innovar, però des de l'assossec, la serenor i la calma. A aquest efecte, proposo reflexionar al voltant d'alguns aspectes relacionats amb el temps a les escoles i amb la forma com el gestionem, ja que pot condicionar en gran manera el desenvolupament professional i el desenvolupament curricular en els centres educatius.

Índex

Pròleg. Educació a través de les arts, aprenentatge per projectes i pedagogia de l'esdeveniment.....	11
Relacionar-se a partir d'una educació a través de les arts.....	11
El sentit dels projectes.....	13
La pedagogia de l'esdeveniment.....	14
L'educació a través de les arts com a invitació a obrir-se a relacions insospitades.....	15
Referències.....	16
Estirant el fil.....	17
Fils i arts.....	17
Projectes d'aprenentatge i de vida.....	20
Ah, el temps! L'art de fer-ne un bon ús.....	31
Algunes qüestions sobre el temps.....	33
Temps per prendre consciència.....	38
L'art i el temps de retrobar-se amb la natura.....	42
El temps i els ritmes en la natura - Per una sostenibilitat global.....	45
Temps per a les arts.....	51

Temps per fer propostes i per prendre decisions	55
Dur a terme un sol projecte amb una durada de tot el curs escolar	55
Menys és més	57
Plantejar horaris desobedients o la subversió dels horaris	58
Iniciar el projecte en el context fora de les aules i amb tota l'escola	61
Interrelacionar el desenvolupament professional i el desenvolupament curricular	65
Cartografies nòmades	69
<i>Mapa mudo. Quants interrogants!!!!</i>	75
En un «mar de llengües»	77
Dau de punts	84
Arriba el punt de la disbauxa	85
El punt de la «i» de la Yayoi	87
Més enllà de les pigues	92
Focalitzem l'aprenentatge en altres punts	103
Puntualitzem	108
Diàlegs epistolars en les aules del segle XXI?	111
Art i llana (es)	119
La mort dels claus	120
Natura en un metre quadrat	121
<i>Nature study</i> en un metre quadrat confinat	124
Art i llana. Fils de la història (tèxtil) del poble de Riudaura	128

SIARSO - Sistema Artístic Sostenible	141
Explorant i repensant l'univers	142
Construint SIARSO a l'«àgora».....	149
El Petit Príncep viatja a SIARSO.....	152
Rastres, Rostres i Restes... ..	155
Sabates per a la Venus.....	157
Roba i altres materials en els ambients que generen aprenentatges	162
Materials, arts i escola	167
A tall de conclusió. Res no s'atura...?	175
Bibliografia.....	177

**Si voleu més informació o
adquirir el llibre adreceu-vos a:**

octaedro.com - octaedro.cat

Glòria Jové Monclús

Mestra, pedagoga i doctora en Ciències de la Educació. Professora a la Universitat de Lleida en formació de mestres. Dirigeix el grup d'innovació i docència «Espai híbrid», en el qual s'exploren les relacions entre les arts, l'educació i la formació docent aprenent a través de les arts, del patrimoni i del territori. Diverses publicacions seves (com ara *Maestras contemporáneas*, del 2017) descriuen projectes en què les arts fan possible la transformació del currículum i contribueixen a la millora professional, amb vista a esdevenir mestres professionals reflexives, creadores, crítiques i inclusives, capaces d'educar en els centres educatius del segle XXI des de la corresponsabilitat i el desig i el plaer per aprendre.

FILS I ARTS

Situem les arts i les pràctiques artístiques contemporànies com a l'eix vertebrador en el procés d'innovació i canvi de l'escola que pretén que tots els infants i joves puguin aprendre i créixer en les escoles del segle XXI i que totes les mestres es puguin formar per arribar a ser mestres del segle XXI. Per fer-ho, concretem diferents estratègies metodològiques i organitzatives, en les quals els projectes de treball són el fil conductor del currículum que desenvolupem durant tot el curs escolar a fi de generar vincles entre educació, cultura, art i territori, amb el clar objectiu de transformar la quotidianitat que ens envolta. Aprenem més enllà de les aules, amb el patrimoni i el territori, i amb les arts i les pràctiques artístiques contemporànies.

Dur a terme aquests projectes demana assossec, serenor i calma. Una metodologia que col·loca l'aprenent en el desig de saber, perquè, com diu bell hooks, allò que impulsa el pensament crític és l'afany de saber per entendre el mecanisme de la vida. Mitjançant aquesta metodologia de treball, fem un currículum no fragmentat en què els sabers, que teixim de forma interconnectada, ens permeten la comprensió del món i el desenvolupament d'un esperit crític de compromís sostenible amb la vida.